

**ЕТАПИ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ
ЯК ЗАСОБУ СПІЛКУВАННЯ**

Москалець О. О.

У статті розглядаються етапи навчання іношомовного писемного мовлення, визначаються цілі кожного етапу та описуються типові для них види роботи.

Ключові слова: навчання, іношомовне писемне мовлення, етап, підхід.

В статье рассматриваются этапы обучения иноязычной письменной речи, определяются цели каждого этапа и описываются типичные для них виды работы.

Ключевые слова: обучение, иноязычная письменная речь, этап, подход.

The author considers stages of teaching writing in a foreign language, their objectives and typical tasks at each stage stages.

Key words: teaching, foreign language writing, stage, approach.

Вже не перше десятиріччя писемне мовлення (ПМ) є визнаною складовою іношомовної комунікативної компетенції. Необхідність розвитку вмій цього виду мовленнєвої діяльності знайшла своє відображення в нормативних документах стосовно середньої та вищої освіти [3; 4], у дослідженнях вітчизняних (наприклад, Е. В. Васильєва, Т. В. Глазунова, С. В. Литвин, О. М. Серєда, О. Б. Тарнопольський та ін.) та зарубіжних науковців (наприклад, D. Byrne, T. Hedge, A. Pincas, J. M. Reid, Ch. Tribble та ін.). Сучасні підручники з іноземних мов, розроблені з урахуванням прогресивних тенденцій, також як обов'язковий компонент містять матеріали для навчання ПМ. Проте передові методичні здобутки не завжди достатньо активно впроваджуються у практику навчання, про що свідчать як спостереження за навчальним процесом у різних навчальних закладах, так і зрізи знань учнів загальноосвітніх шкіл та студентів вишів. Серед причин ситуації, що склалася, можна виділити недостатньо чітке розуміння педагогами етапів навчання ПМ, типових цілей кожного етапу та відповідних їм кроків у організації навчальної діяльності. Тому метою цієї статті є аналіз етапів навчання ПМ, визначення їх цілей та типових видів.

У сучасній методиці навчання іноземних мов загальнонавчальними є три етапи навчання ПМ: 1) оволодіння технікою письма; 2) засвоєння структурних моделей, властивих усній і писемній формам спілкування; 3) оволодіння ПМ як засобом спілкування [2, с. 215].

Перший з перерахованих етапів традиційно пов'язується з оволодінням іношомовною графікою та орфографією. Важливість сформованості відповідних навичок важко переоцінити, оскільки у ПМ саме ці навички забезпечують матеріальну презентацію мовлення, створюють умови для успішного кодування думки і, зрештою, є необхідною передумовою самого акту писемного спілкування. Серед вправ цього етапу переважають вправи на списування, виписування, дописування тощо та різні види диктантів на рівні літери, буквосполучення, слова, словосполучення. У методичній літературі та повсякденній педагогічній практиці цей етап є ґрунтовно розробленим, тому зупинятися на ньому у цій публікації більш детально не є доцільним.

Другий етап навчання ПМ передбачає засвоєння структурних моделей, властивих усній і писемній формам спілкування. На цьому етапі виконуються письмові вправи на рівні словоформи, словосполучення, речення і навіть тексту. Наведемо приклади найбільш типових вправ цього етапу:

Запишіть форму Past Indefinite поданих дієслів. Наприклад: go – went.

Замініть словосполучення присвійним відмінком іменників, запишіть їх. Наприклад: the mother of my friend – my friend's mother.

Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Наприклад: Yesterday I (watch) an interesting film. – Yesterday I watched an interesting film.

Утворіть та запишіть якомога більше правдивих речень на основі матеріалів таблиці. Наприклад: I can't fly like a bird.

I	can can't	play the piano. fly like a bird. ....
---	--------------	--

Заповніть пропуски у реченнях відповідними за змістом словами з-поміж запропонованих. Наприклад: the biggest, the longest, Ukrainians...

People who live in Ukraine are _____. The Dnipro is the _____ river in Ukraine. ....

Підготуйте розповідь про ... . Запишіть ключові слова свого виступу.

Підготуйте розповідь про .... . Запишіть повний текст своєї розповіді.

Прочитайте / прослухайте текст. Дайте письмові відповіді на запитання.

Складіть і запишіть план прочитаного/прослуханого тексту.

Перекажіть прочитаний/прослуханий текст письмово.

На жаль, саме цей етап у свідомості деяких педагогів ще й досі асоціюється із основним етапом навчання ПМ. Основним аргументом на підтримку цієї думки є твердження, що вправа, яка виконується письмово, є вправою для навчання ПМ. Проте більш детальний аналіз багатьох вправ засвідчує, що їх метою є вдосконалення навичок або розвиток чи контроль інших умінь, але не ПМ. Зокрема метою вправ із прикладів 1–4 є вдосконалення граматичних навичок, а вправа з прикладу 5 спрямована на вдосконалення лексичних навичок. Безумовно, такі вправи є необхідними та, зазвичай, ефективними для вдосконалення навичок. Ці та подібні вправи на рівні словоформи, словосполучення або речення забезпечують підґрунтя для розвитку умінь і говоріння, і ПМ. Але, на жаль, для розвитку умінь ПМ як невід'ємного компонента писемного спілкування таких вправ недостатньо.

Якщо ми звернемося до аналізу мети вправ у прикладах 6 і 7, то побачимо, що вони спрямовані на розвиток умінь усного мовлення. Запис ключових слів та повного тексту виступу забезпечують неповну або повну вербальну опору для підготовленого усного мовлення учня. Проте самі по собі ключові слова або навіть повний текст не орієнтовані на забезпечення акту спілкування, а відтак вправи з цих прикладів не можуть розглядатися як вправи для навчання ПМ.

Таким чином, у розглянутих прикладах вправ письмо є засобом навчання, а саме вдосконалення граматичних та лексичних навичок та розвитку умінь усного мовлення.

Що стосується прикладів 8–10, то у них успішність виконання завдання залежить від рівня розуміння прочитаного або прослуханого тексту і від рівня володіння репродуктивними лексичними та граматичними навичками. Відтак у прикладах, що розглядаються, ми маємо справу із перевіркою розуміння рецептивних текстів та рівня володіння репродуктивними навичками. Тому у даних письмових вправах письмо використовується як засіб контролю, але, знову ж таки, не як засіб спілкування.

Підбиваючи підсумки аналізу прикладів вправ, у яких письмо використовується як засіб навчання або контролю, ми в жодному разі не хочемо зменшити важливість та необхідність таких завдань. Проте цей етап, так само як і найперший з перерахованих у цій статті (етап оволодіння технікою письма), є підготовчим у навчанні ПМ. Для того, щоб навчити учнів спілкуватися іноземною мовою у писемній формі, вправ цих двох етапів недостатньо. Спілкування потрібно навчати засобами саме спілкування з максимально можливим наближенням до реальності. Тому у навчанні іншомовного письма необхідно використовувати вправи третього етапу, які є безпосередньо орієнтованими на оволодіння ПМ як засобом комунікації.

Третій етап навчання ПМ є основним етапом унаслідок його співвіднесеності саме з умінями ПМ як самостійного виду мовленнєвої діяльності. На цьому етапі необхідним є використання вправ на рівні тексту у контексті, тобто у ситуаціях, які обумовлюють створення і використання письмових текстів носіями виучуваної мови для досягнення різних прагматичних цілей.

У методиці навчання іншомовного ПМ існує кілька підходів до оволодіння умінями створювати писемний текст: структурно орієнтований, процесуальний та жанровий підходи.

Структурно орієнтований підхід є найстарішим з перерахованих підходів. Він виник і отримав широке розповсюдження у той період розвитку методики викладання іноземних мов, коли ПМ розглядалося в основному як засіб навчання і контролю навичок і умінь. Згідно з цим підходом, основна увага у створенні письмового тексту має зосереджуватися на коректності використання мовних явищ, їх відповідності нормі та узусу.

Типовими кроками у роботі з письмовим текстом за структурно орієнтованим підходом є: 1) написання учнями / студентами тексту на запропоновану вчителем / викладачем тему. Можливим є попереднє визначення лексичних / граматичних явищ, використання яких у тексті є обов'язковим; 2) подання учнями / студентами свого письмового тексту учителю / викладачу, який перевіряє роботу, виділяє / виправляє помилки та виставляє оцінки; 3) ознайомлення учнів / студентів з виправленнями у їх текстах та оцінкою і, за необхідності, виконання роботи над помилками. Як правило, ця робота стосується виправлення лексичних, граматичних та орфографічних помилок; удосконалення зазначених навичок відбувається на матеріалі ізольованих речень, які часто навіть не є пов'язаними з тематикою створеного тексту.

Таким чином, робота з навчання написання тексту за структурно-орієнтованим підходом багато в чому дублює другий етап навчання ПМ і, незважаючи на позитивний вплив на оволодіння мовними засобами спілкування, не забезпечує готовності учнів / студентів до реального писемного спілкування.

Коли ж увага методистів була звернена до ПМ як самостійного виду мовленнєвої діяльності, значної популярності набув процесуальний підхід. Основним об'єктом уваги згідно з цим підходом є автор тексту і те, як протікає процес написання. На передній план виноситься зміст тексту, а мовна форма розглядається як засіб передачі змісту. Під час оцінювання роботи до уваги береться і кінцевий продукт, і ті зміни, які студент вніс у текст упродовж роботи.

Написання тексту відповідно до процесуального підходу включає такі етапи: 1) підготовка до написання: вибір теми, колективне продукування ідей, групування / упорядкування ідей; 2) написання першого варіанта тексту (індивідуальне або групове); 3) самоаналіз або взаємоаналіз написаного із залученням пам'яток для самоконтролю та допомоги вчителя; 4) індивідуальне або групове

вдосконалення написаного; 5) презентація створеного тексту для всього класу / групи, вибір найкращої роботи, кількісна і якісна оцінка вчителем [6; 7].

Як неодноразово зазначали практики і теоретики, однією з ключових переваг розглянутого підходу є надання учням / студентам можливості самовираження, запровадження партнерських стосунків між учителем / викладачем і учнями / студентами. В результаті роботи за процесуальним підходом можуть бути створені вірші, загадки, оповідання тощо, якими зможуть пишатися і учні, і вчителі. На жаль, для спілкування у реальному житті лише віршів та оповідань недостатньо.

Реалії сьогодення пропонують пересічній людині різноманітні ситуації міжкультурного спілкування, у яких здатність спілкуватися іноземною мовою письмово сприяє більш повній реалізації особистості у різних сферах життєдіяльності. Це спілкування відбувається засобами письмових текстів різних жанрів, що й обумовило виникнення жанрового підходу. У цьому підході писемне спілкування розглядається як соціальна діяльність, у якій письмові тексти створюються для вирішення позамовних завдань [5]. Об'єктом уваги жанрового підходу є способи інтеграції адресанта і тексту з читачем. Типова послідовність роботи з навчання ПМ за цим підходом є така: 1) загальний аналіз ситуації спілкування, у якій створюється текст обраного жанру; 2) читання тексту-зразка обраного жанру та аналіз його змісту; 3) аналіз мовних і позамовних особливостей тексту; 4) опрацювання окремих елементів тексту; 5) створення власного тексту в ситуації, аналогічній до аналізованої.

На основі сказаного можна було б стверджувати, що жанровий підхід у навчанні іншомовного ПМ найкраще відображає сьогоденні потреби суспільства. Проте повністю відкидати надбання структурно орієнтованого та процесуального підходів є недоцільним. Тому сучасні методисти схиляються до думки про необхідність застосування інтегративного підходу (термін запозичено у Л. К. Мазунової [1]), який поєднує у собі надбання усіх перерахованих підходів і, таким чином, дозволяє навчати учнів / студентів максимально ефективної писемної комунікації на основі їх власного життєвого досвіду.

Послідовність роботи з навчання ПМ за інтегративним підходом може бути такою: 1) аналіз ситуації спілкування та досвіду спілкування учнів / студентів у подібних ситуаціях рідною / іноземною мовою; 2) читання тексту-зразка обраного жанру та аналіз його змісту; 3) аналіз мовних і позамовних особливостей тексту; 4) ретельне опрацювання окремих елементів тексту; 5) підготовка до створення власного тексту в ситуації, аналогічній до аналізованої: вибір теми, колективне продукування ідей, групування / упорядкування ідей; 6) написання першого варіанта тексту (індивідуальне або групове); 7) самоаналіз або взаємоаналіз написаного із залученням пам'яток для самоконтролю та допомоги вчителя; можливою є перевірка робіт учителем / викладачем з метою формулювання якісної оцінки та порад щодо вдосконалення, але без виставлення кількісної оцінки (відмітки) у журнал; 8) індивідуальна робота над лексичними, граматичними та орфографічними помилками на рівні окремих речень; 9) індивідуальне або групове вдосконалення написаного тексту; 10) презентація створеного тексту для всього класу / групи, вибір найкращої роботи, кількісна і якісна оцінка вчителем.

Запропонована послідовність дозволяє навчати написання іншомовних текстів різного рівня складності від найлегшого у молодшій школі (як-от: списки покупок, записки, привітальні листівки тощо) до найскладніших текстів у вищій школі. Звичайно, за мірою зростання складності тексту часові витрати на проходження усіх кроків зростають, і тому окремі види роботи поступово можна і потрібно переносити з аудиторної роботи в позааудиторну. Проте витрачений час і зусилля себе виправдовують належним рівнем готовності тих, хто навчається, до міжкультурного писемного спілкування, і тому перспективним є продовження покрокових розробок фрагментів занять з оволодіння вміннями написання текстів різних жанрів на різних етапах навчання.

Література

1. Мазунова Л. К. Система овладения культурой иноязычного письма в языковом вузе : дисс. докт. пед. наук. : спец. 13.00.02 / Мазунова Лидия Константиновна ; Башкирский гос. университет. – Уфа, 2005. – 318 с.
2. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
3. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) : проект / колектив авт. : С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей (керівники), Ю. В. Головач та ін. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 245 с.
4. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. Іноземні мови 2–12 класи. – Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. – 208 с.
5. Brookes A. Writing for Study Purposes / A. Brookes, P. Grundy. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1991. – 162 p.
6. Latulippe L. Writing as a Personal Product / Laura Latulippe. – New Jersey : Regents Prentice Hall, 1992. – 221 p.
7. Olsner D. Words in Motion: an Interactive Approach to Writing / David Olsner. – New York : Oxford University Press, 1995. – 126 p.